

Katarzyna Węgorowska

Uniwersytet Zielonogórski / University of Zielona Góra

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5851-706X>

e-mail: k.wegorowska@ifp.uz.zgora.pl

Wyróżniki dawnego kobiecego stroju bielsko-hajnowskiego zwerbalizowane w dwóch etnograficznych opracowaniach popularnonaukowych

*Distinguishing features of the ancient women's costume of Bielsko-Hajnowy
verbalized in two ethnographic popular articles*

*Характерныя рысы старога жаночага бэльска-гайнаўскага строю, верба-
лізаваныя ў двух этнаграфічных навукова-папулярных даследаваннях*

ABSTRACT: This article is a continuation of the consideration of the linguocultural distinctive features of the old traditional costume of Bielsko-Hajnowskie. This time the items of traditional female dress from the Bielsko Podlaskie and Hajnówka areas are taken into linguo-culturological consideration. Their reconstruction was based on two popular scientific ethnographic publications by Elżbieta Piskorz-Branekova (2007) and Jarosław Górski (2013). Owing to an insightful study of both readings, the elements that co-create one of the most "archaic and simple", yet "elegant and peculiar in form and character" old regional "costumes" were established. The names fixed in them are: 1) ornaments and headgear (ribbons, flowers, Tibetan kerchiefs), 2) shirts (soroczki), 3) different types of skirts (andarak, sajan), 4) different types of stockings (połka, pudpołnik), 5) winter sheepskins, 6) footwear and related foottraps (footwear, tufli), 7) jewellery (real beads, inner tubes), 8) embroidery and other "costume" decorations (Janina stitch, tulle ribbon). These also demonstrate that traditional folk costumes are representative denotes of individual regional small homelands, whose local linguistic heritage saves the linguistic and cultural legacy of the nation from being forgotten.

KEYWORDS: women's Bielsko-Podlaskie costume, ethnography, linguoculturology, verbalisation, nomenclature, cultural and linguistic interference.

Jaki kraj, taki strój. To ludowe przysłowie utrwalone przez Ojca polskiej etnografii – Oskara Kolberga [Kolberg 1977: 440] uwydatnia jedną z bardziej istotnych kulturowych prawidłowości, według której odpowiedni tradycyjny ubiór regionalny stanowi reprezentatywny wyróżnik konkretnego regionu.

Relacja *konkretny region charakterystyczny dlań tradycyjny ubiór regionalny* dotyczy także, stanowiącego przedmiot niniejszych rozważań „archaicznego i prostego” [Górski 2013: 4], „a mimo to eleganckiego i swoistego w formie i charakterze” [Piskorz-Branekova 2007: 109], powstałego pod wpływem kultury białoruskiej, dawnego kobiecego, zarówno codziennego, jak i świątecznego, stroju bielsko-hajnowskiego.

Pomimo, że

zainteresowanie kulturą ludową i jej ochrona przypada na początek XIX wieku. Począwszy od powstania kościuszkowskiego, szczególnie zaś listopadowego, zaczęto dostrzegać istnienie warstwy chłopskiej jako takiej oraz jej rolę, jaką odgrywa w całej kulturze narodowej. Skonstatowano fakt, iż warstwa chłopska jest nie tylko podmiotem produkcji, ale również współtwórcą i nosicielem kultury narodowej, która pielęgnowana i podtrzymywana przez wiele pokoleń przybrała swoiste oblicze, właściwe dla ludu polskiego [Szałygin 2005: 131].

„kostium” ten, podobnie jak dawny męski strój bielsko-hajnowski, nie został nigdy, również pod względem lingwokulturowym [Węgorowska 2023], wystarczająco opisany i „nie doczekał się zbyt bogatej kolekcji” [Piskorz-Branekova 2007: 112].

Odnośnie do owego północnokresowego ubioru odpowiednie jest też kolejne polskie przysłowie: *Każdy strój ma swój krój* [Maślowska, Maślowski 2003: 400], które uwydatnia jego modową niepowtarzalność i modowy indywidualizm.

Owa modowa regionalna tożsamość oraz modowy regionalny indywidualizm widoczne są już bowiem w dwóch wstępnym, ogólnym jeszcze, charakterystykach żeńskich ubiorów z okolic Bielska Podlaskiego i Hajnówki, które, podobnie jak męski strój tego obszaru, wykreowane były z naturalnych lokalnych surowców: lnu, wełny, konopi, słomy, sitowia, bydlęcych, świńskich oraz baranich skór i pozostawały pod wpływem narodowej kultury białoruskiej.

Na podstawie pierwszej, dość zdawkowej, relacji wiadomo, że bielsko-hajnowski „strój kobiecy w swej podstawowej wersji składał się z nakrycia głowy (chustki, czepka), koszuli, spódnicy, zapaski, kożucha i obuwia” [Piskorz-Branekova 2007: 119].

Autor drugiej z nich wymienia z kolei i opisuje jego zwizualizowane na fotografii komponenty, jak:

czerwony czepek składający się z szerokiego otoku często zdobionego haftem, koronką lub tasiemką i miękkiej główki; chusta naramienna w kolorowe kwiaty; *pudpołnik* (zapaska) marszczona u góry, rozszerzająca się ku dołowi, na dole obszyta tasiemką, fabryczną koronką lub paskiem tiulu; *soroczka* koszula o kroju przyramkowym, z bufiastymi rękawami i haftowaną stójką z rozcięciem na środku zapinanym na małe guziczki; spódnica z samodziału, najczęściej w kratę czerwono-żółto-czarną, rzadziej prążkowana, na tle czerwonym; czarne trzewiki na obcasiku [Górski 2013: 5].

Jednak świadomość obojga przywoływanych tu etnografów, że „inaczej ubierały się dziewczęta, inaczej mężatki” [Karwicka 1995: 37], sprawia że wymieniane przez nich wyróżniki podlaskich kobiecych ubiorów zostają werbalnie / językowo ubogacone, a tym samym uszczegółowione / doprecyzowane.

Przedmiotem, a zarazem celem niniejszego opracowania, będącego kontynuacją rozważań poświęconych wyróżnikom dawnych tradycyjnych strojów bielsko-hajnowskich zwerbalizowanym w dwóch przytoczonych powyżej, dopełniających się, etnograficznych popularnonaukowych publikacjach – *Polskie stroje ludowe, cz. 2* autorstwa Elżbiety Piskorz-Branekovej z 2007 r. oraz *Bielszczanka* autorstwa Jarosława Górskiego z 2013 r. – są zatem bardziej szczegółowe, bardziej doprecyzowane, językowe świadectwa / językowe detale / językowe szczegóły¹ / „dane językowe”², pozwalające na lingwistyczną i kulturologiczną zarazem rekonstrukcję żeńskich, tym razem, niezwykle ciekawych, dawnych północnokresowych strojów ludowych, które noszone były jeszcze w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

Owo językowo-„kostiumowe” uszczegółowienie widoczne jest w uwagach dotyczących:

1) ozdób i nakryć głowy panien:

Dziewczęta z okolic Bielska Podlaskiego chodziły najczęściej z odkrytą głową, eksponując plecione warkocze ozdobione wstążkami lub kwiatami [Górski 2013: 6]. Przywilejem panien było chodzenie z odkrytą głową, jedynie w chłodne dni zakładały chustki takie same, jak nosiły kobiety zamężne [Piskorz-Branekova 2007: 115];

¹ *Językowy detal, językowy szczegół* – termin zaproponowany przez autorkę rozważań, wprowadzony do językoznawstwa w 2004 roku i stosowany przez nią na określenie nazwy – leksemu będącego elementem charakteryzującym i dopełniającym pojęcie główne, stanowiące centrum pola semantycznego, <fr. *détail* ‘szczęgół, część większej całości> [Węgorowska 2004: 39].

² Zdaniem Stanisława Gajdy „lingwistyka była i będzie nauką empiryczną. Nie może istnieć bez danych językowych, ale te dane to nie tylko fakty o charakterze zewnętrznym (materiał językowy), lecz także – jak w lingwistyce kognitywnej – struktury wiedzy. Charakterystyka języka wymaga sięgnięcia do myślenia, odwołania do kontekstu społecznego i kulturowego. I na odwrót – w miarę pełna eksplikacja tych ostatnich nie jest możliwa bez przywołania języka” [Gajda 2005: 34].

2) czepków noszonych wyłącznie przez mężatki, które

ukrywały włosy pod czerwonym czepkiem składającym się z dość szerokiego otoku i miękkiej wystającej spoza niego główki [Górski 2013: 6]. Do pierwszej wojny światowej obowiązkowym nakryciem głowy mężatki od dnia oczepin był czeppek (*czepeć, czapiec*), potem chustki. Czepki starszego typu szyte były z czerwonego fabrycznego płótna bawełnianego gładkiego lub w bardzo drobne, zwykle czarne wzory. Otok czepka ściśle okalał czoło i skronie, natomiast główka w kształcie czapeczki, ściągana z tyłu sznureczkiem lub tasiemką, lekko odstawała od głowy, tworząc nad czołem dwa niewielkie rozki [Piskorz-Branekova 2007: 116];

3) różnego rodzaju chustek noszonych na głowie latem, w dni chłodniejsze oraz zimą, wykonanych z:

a) płótna lub sukna:

Latem był to najczęściej płócienny płatek (kosynka) wiązany do tyłu na karku [Piskorz-Branekova 2007: 115]. W chłodniejsze dni dziewczęta z okolic Bielska Podlaskiego wiązały na głowie płatek, czyli chustkę z samodzielnego płótna lub sukna [Górski 2013: 6];

b) tybetu:

Od końca XIX wieku w powszechnym użyciu były już fabryczne barwne chustki tybetowe [Górski 2013: 6]. W dni chłodniejsze noszono chustki z tybetu w ostrych kolorach, z wyraźnym kontrastowym wzorem kwiatowym (szlak drobnych motywów wzdłuż wszystkich czterech boków, większe kwiatki i bukietki pośrodku). Ich boki wykończone były gładko lub plecionymi frędzlami, wiązano je raczej pod brodą [Piskorz-Branekova 2007: 116];

c) wełny:

W chłodniejsze dni na czeppek i chustkę można było narzucić chustkę z grubszej wełny [Górski 2013: 6]. Zimą, w czasie mrozów kobiety zakładały duże, grube chusty, kraciaste w ciemnych stosunkowo barwach. Przed założeniem składano je po przekątnej, następnie najdłuższy bok powstałego trójkąta, związano tworząc około 15 centymetrową zakładkę. Tak przygotowaną chustkę zakładano na głowę, krzyżowano pod brodą, a jej końce wiązano na plecach [Piskorz-Branekova 2007: 116];

4) pragmatycznych koszul, które

tak, jak męskie zwane soroczkami, o bufiastych rękawach i kroju przyramkowym były najczęściej wpuszczane pod spódnicę i zapaskę. Ze względów oszczędnościowych ich widoczną, górną część szyto z cienkiego, dobrze wybielonego płótna dobrej jakości, a dolną od pasa do kolan, z szarego grubego samodziału. [...] Kobięce koszule miały haftowaną stójkę, a wzmocnione, zapinane na małe guziczki rozcięcie umiejscowione było centralnie i mogło sięgać aż do brzucha, co miało znaczenie praktyczne, kiedy kobieta karmiła piersią [Górski 2013: 6–7].

Koszule kobiece (*soroczki*) podobnie jak i męskie miały krój przyramkowy. Szyto je także z tkanin lnianych, część dolną z płótna grubego, gorszego gatunkowo, natomiast górną widoczną z samodziału cienkiego starannie bielonego. Na piersiach miały one głębokie rozcięcie, wzmocnione pasami płótna, przy szyi kołnierzyk – stójkę (kownier, kowner), rękawy przymarszczone i wszyte w mankiet. Zapinano ją na drobne szklane guziczki (białe, kremowe, granatowe) przszyte na mankietach oraz po lewej stronie rozcięcia koszuli i stójki [Piskorz-Branekova 2007: 116];

5) różnych rodzajów spódnic, które

dopóki używano tkanin samodziałowych, były raczej kraciaste. Na wyraźnym, czerwonym tle widoczne były delikatne kraty żółte, czarne, granatowe lub zielone. Spotykało się tu również spódnice prążkowane, także na tle czerwonym (prążki mogły biec zarówno wzdłuż, jak i w poprzek spódnicy). Tkaniny na spódnice gładkie miały często czarną osnowę i czerwony lub żółty wątek [Górski 2013: 7]. Spódnice (*spódnicia*) najczęściej szyte były z tkanin samodziałowych kraciastych, pasiastych lub gładkich. Samodziały pasiaste i kraciaste miały najczęściej tło w kolorze czerwonym, natomiast gładkie tkaniny miały osnowę i wątek w dwóch kontrastowych kolorach (osnowa była zwykle czarna), dzięki temu lekko się mieniły. Spódnice miały swoje indywidualne nazwy takie jak *sajan* czy *andarak*. Spódnice starszego typu były szersze, szyto je z czterech szerokości tkaniny, natomiast na te noszone po pierwszej wojnie światowej przeznaczano już tylko trzy szerokości samodziału. Spódnica miała w obwodzie około 210 cm [Piskorz-Branekova 2007: 116];

6) odmiennych rodzajów zapasek:

Na spódnice zakładano zapaskę. Codzienną, pełniącą funkcję roboczego fartucha nazywano *połką*. Zwykle szyto ją z jednobarwnej tkaniny niezbyt dobrej jakości. Zapaska świąteczna nazywała się *pudpołnik*, była marszczona na górze, rozszerzała się ku dołowi, często na dole obszywano ją tasiemką, fabryczną koronką albo paskiem tiulu [Górski 2013: 7]. Zapaski (*pudpołniki*, *pudpolniki*, *pudpoliki*) noszono do stroju świątecznego niekiedy codziennego, natomiast zapaską wybitnie roboczą była *półka* (*połka*). *Podpołniki* starszego typu szyto z kraciastych tkanin samodziałowych. Przeznaczano na nie pas samodziału szerokości około 70 cm i długości około 98 cm. Jego dłuższy bok po ułożeniu w drobne zakładki wszywano w pasek – oszewkę, często ze specjalnie w tym celu utkanego samodziałowego paska tkaniny. Późniejsze zapaski były nieco węższe (około 80 cm) i szyto je z gładkich cienkich tkanin wełnianych produkcji fabrycznej lub białego płótna bawełnianego. [...] Zapaski płócienne krojono z jednego kawałka płótna, ale zszywano je tak, że sprawiały wrażenie krojonych z trzech klinów. Dzięki pionowym zaszewkom miały kształt trapezu, wszywano je w pasek z tej samej tkaniny [Piskorz-Branekova 2007: 119];

7) zimowych kożuchów i kożuszków:

Zimą kobiety zakładały obszerne kożuchy podobne do męskich (czasem też pożyczone do męża). Bogatsze gospodynie wybierały kożuszki o kobiecym

kroju i obcisłym stanie, rozszerzające się na dole i sięgające do połowy łydek. Szyto je ze skóry wyprawionej na żółto i obszywano haftem z wełnianej nici [Górski 2013: 7]. Zimowym okryciem wierzchnim kobiet były kożuchy identyczne z noszonymi przez mężczyzn [Piskorz-Branekova 2007: 119];

8) obuwia i związanych z nim onuc:

Latem zarówno mężczyźni, jak i kobiety nosili łąpcie (*postoly*) plecione z łyka na drewnianej podeszwie. [...] Tutaj, inaczej niż w innych regionach kraju, nikogo nie dziwił widok wieśniaków w łąpciach uczestniczących we mszy lub tańczących na weselu. Takie łąpcie szybko się zużywały, więc niemal w każdym domu był ktoś, kto umiał je pleść i strugać nożem podeszwy. [...] Jednak większość kobiet nosiła tradycyjne spódnice, do których pasowały łąpcie sznurowane na onucach sięgających do kolan [Górski 2013: 6–7]. Do stroju codziennego noszono najczęściej postoly z łyka, mocowane do stopy sznurkiem konopnym przewlekanym przez uszka znajdujące się wzdłuż ich boków. W wypadku braku łyka używano też postolów z pasów plecionej w warkocz słomy [Piskorz-Branekova 2007: 115];

9) biżuterii, która „pełniła różne funkcje, przede wszystkim zdobiła ubiór odświętny i stanowiła jednoznaczny, widoczny dowód zamożności, świadczyła więc o wysokiej pozycji kobiety w lokalnej, wiejskiej społeczności” [Piskorz-Branekova 2008: 5; por.: Minksztym 2010, Węgorowska 2019], i o której wiadomo, że

Podlasianki bardzo lubiły ozdoby. W święta zakładały po kilka sznurów barwnych, szklanych paciorków, czasem także nosiły korale z dętego szkła. Rzadko spotyka się tu prawdziwe korale czy bursztyny, na które mogły sobie pozwolić tylko bardzo zamożne gospodynie [Górski 2013: 7]. Do stroju kobiecego okolic Bielska Podlaskiego i Hajnówki niezbyt powszechnie noszono tanie koraliki z różnych mas plastycznych [Piskorz-Branekova 2008: 231];

10) haftów i innych „kostiumowych” dekoracji:

Dół otoku mógł być zdobiony haftem, wąską fabryczną koronką lub tiulową tasiemką. [...] Kobiące koszule miały haftowaną stójkę. [...] Zapaskę często na dole obszywano tasiemką, fabryczną koronką albo paskiem tiulu. [...] Kożuszki o kobiecym kroju obszywano haftem z wełnianej nici [Górski 2013: 6–7]. Kożuchy wzdłuż obu przodów kieszeni, niekiedy na rękawach zdobiły rzędy haftu wykonanego ścięciem Janina w kolorach najczęściej żółtym, zielonym i brązowym. [...] Czepek w części znajdującej się blisko twarzy zdobiły odszycia z wąskiej koroneczki i rzędy kolorowej pasmanterii. [...] Koszule na piersiach, stójce przy szyi i mankietach zdobiły pasy czerwono-czarnego haftu krzyżykowego lub liczonego, dominowały w nim zgeometryzowane motywy roślinne. [...] Dolny brzeg zapaski był gładki lub wykończony odszyciem z pasa fabrycznego haftu angielskiego, zdoił go także często szlak czerwono-czarnego haftu krzyżykowego, którego motywem była esowato ułożona gałązka z kwiatkami i listkami. [...] Zapaski wełniane w części dolnej zdobiły

ozdobne naszycia, z kolorowej pasmanterii, wstążek lub białej bawełnianej koronki, po ułożeniu w zakładki wszywano je w wąski pasek-oszewkę [Piskorz-Branekova 2007: 114, 116-117, 119].

Modowa prawidłowość, według której „strój podlegał zmianom i przeobrażeniom, które nie dokonały się w izolacji od wpływów zewnętrznych” [Piskorz-Branekova 2006: 5] wpłynęła natomiast na fakt, że

na przełomie XIX i XX wieku osoby najbardziej zamożne i hołdujące nowinkom w dziedzinie mody nosiły ubiory szyte, co prawda, z tkanin samodziałowych, ale krojone i zdobione według mody miejskiej [Piskorz-Branekova 2007: 110], a na początku XX wieku bogatsze mieszkanki Bielska Podlaskiego chętnie nosiły w święta miejskie spódnice długie do kolan z niewielką turniurą i rozszerzane ku dołowi. Do takich spódnic zakładało się ciemny kaftanik, także o miejskim kroju, i sznurowane ciemne trzewiczki na obcasiku [Górski 2013: 7].

Przywołana powyżej E. Piskorz-Branekova uszczegóławia ową „miejską” tendencję w tradycyjnej bielsko-hajnowskiej modzie ludowej, wskazując na charakterystyczne dla niej *spódnice*, które

szyto zgodnie z modą miejską z tkanin pasiastych, kraciastych lub gładkich, przeważnie w ciemnych spokojnych kolorach. Krojono je z klinów, miały prosty przód i boki, natomiast ułożone na tyle zakładki upodabniały ją do turniury. Spódnice te zdobiły podkreślające krój naszycia z pasów aksamitu, nie noszono na nich zapasek [Piskorz-Branekova 2007: 118].

oraz zakładane do nich *kaftaniki*

krojone według tych samych zasad, niekiedy z tej samej materii, co spódnica, częściej jednak z cienkiej tkaniny fabrycznej. Zdobiły je naszycia z czarnego aksamitu [Piskorz-Branekova 2007: 119].

Autorka „Polskich strojów ludowych” werbalizuje również dodatki owego ludowo-miejskiego ubioru, którego

uzupełnienie stanowił czepek lub półczepek i niekiedy jedwabny szal. [...] Oprócz tych czepków używano niekiedy półczepków szytych z tiulu, białego płótna lub batystu zdobionego najczęściej haftem maszynowym, czasem ręcznym. Półczepki noszono wyłącznie do ubioru wzorowanego na modzie miejskiej przełomu XIX i XX wieku, czasem ich miejsce zajmował jedwabny szal w kolorze kremowym [Piskorz-Branekova 2007: 116, 119].

Pozostałe, równie bogate, ale bardziej doprecyzowane, nacechowane metafizykowo, „dane językowe” dowodzą, że stanowiący przedmiot niniejszych lingwokulturologicznych refleksji kobiecy strój bielsko-hajnowski skomponowany był z: 1) naturalnych tworzyw i materiałów, jak: *łyko* – miękka, lekko wilgotna, mięsista warstwa drzew i krzewów, znajdująca się pod korą,

przewodząca w roślinie wodę i inne substancje organiczne; *plótno samodzielne* – tkanina o wyrazistym splocie, w której nitki wątku i osnowy przecinają się pod kątem prostym; *wątek* – układ nici biegnących w poprzek tkaniny wprowadzony pomiędzy nitki osnowy w czasie tkania; *osnowa* – układ nici wzdłuż długości tkaniny, stanowiący jej podstawę, zawsze prostopadła do wątku i zwykle w odróżnieniu od niego z nici mocniejszych, silniej skręconych i mocniej naprężonych; *samodział (tkanina samodzielna)* – tkanina o wyraźnym splocie, w której nitki wątku i osnowy pokrywają się w układzie szachownicy. W Polsce najczęściej lniana lub wełniana, niekiedy bawełniana wykonana na ręcznym warsztacie tkackim, lniana zwykle gładka, wełniana najczęściej pasiasta; *aksamit* – gładka lub wzorzysta tkanina z krótką ciętą lub pętelową okrywą włókienną, wytwarzana z jednego surowca (jedwabiu, wełny, lnu i bawełny) lub połączenia dwóch nici; *jedwab* – tkanina z włókien otrzymanych z rozwijanych oprzędów gąsienic motyla nocnego z rodziny prządek (*Bombyx mori*); *tybet* – cienka, miękka tkanina z wełny czesankowej owiec lub kóz tybetańskich produkowana w Europie, od końca XIX wieku często wzorzysta, najczęściej o wzorach kwiatowych lub cięższa tkanina wełniana używana na odzież wierzchnią [Piskorz-Branekova 2007: 9–10, 13]; 2) konkretnych ubraniowych części, elementów i dodatków, jak: *czepiec, czapiec* – nakrycie głowy męzkatki składające się z *otoku*, czyli prostokątnego paska tkaniny o jednostronnie zaokrąglonych końcach z nieznacznym wcięciem nad czołem i mocno przymarszczonej *głóWKI*; *półczepiek* – czepiek o romboidalnej główce obszytej koronką, z długimi wiązaniami o brzegach gładkich, wykończonych ząbkami lub obszytych koronką; okala on górną część głowy i jej boki, wiązany pod brodą w węzeł lub kokardkę; *płatok (kosynka)* – biała płócienna chustka niekiedy w drobne drukowane wzory; *andarak* – spódnica z kraciastej tkaniny samodzielnej o czerwonym tle, spadająca do pół łydki; *sajan* – długa, sięgająca prawie do kostek, gładka, pasiasta lub kraciasta spódnica z wełnianego samodziału; *spódnica* – spódnica z samodziału wełnianego ułożona w części górnej w drobne, ale gęste zakładki (*zборы*) i wszyta w wąską oszewkę, dołem podszyta pasem gładkiego samodziału w kolorze kontrastowym, którego wąski pasek był widoczny w prawej stronie; *połka (połka)* – zapaska robocza z grubego ciemnego samodziału lnianego (najczęściej w kolorze ciemnoszarym, ciemnobrązowym, niekiedy czarnym), zawsze długa (sięgająca do kostek), szeroka (przysłaniająca przód i głęboko boki spódnicy), w części górnej podwinięta, ściągana i mocowana w pasie przeciągniętym przez obrąbek sznurkiem; *pudpołniki, podpołniki, pudpoliki* – zapaski noszone do stroju świątecznego i częściowo codziennego; *turniura* – wypiętrzenie i drapowanie na tyle sukni kobiecej uzyskiwane dzięki specjalnemu krojowi; *soroczki* – kobiece koszule noszone zarówno do stroju codziennego, jak i świątecznego; *kownier, kowner* –

kołnierzyk, stójka; *onuce* (*onuczki*, *onuczi*) – kwadratowe lub prostokątne płaty najczęściej lnianego samodziału [Piskorz-Branekova 2007: 112–117]; 3) tkanin o odpowiednim kroju i zdobiących je haftów, jak: *krój przyramkowy* – rodzaj kroju koszul kobiecych. Charakterystyczna jest zasada, że wszystkie elementy koszuli (przód, plecy, rękawy, przyramki, kliny pod pachami) są prostokątnymi lub kwadratowymi kawałkami płótna i zszywane wzdłuż linii prostych, bez jakichkolwiek podcięć i wykrojów; *przyramki* – prostokątne płaty materiału łączące na ramionach przód i plecy koszuli, a od strony zewnętrznej koszulę z rękawami. Pełnią one nie tylko funkcję konstrukcyjną, ale także wzmacniają koszulę na ramionach. Zwykle widoczne spod innych elementów stroju, często ozdobione haftem; *haft angielski* – haft dziurkowy, dziureczkowy, utworzony z dziurek o różnym kształcie, powstałych po rozsunięciu nitki tkaniny i obrobionych ścięciem dzierganym właściwym i wałeczkiem, oraz wzorów z motywami roślinnymi wykonanymi haftem płaskim; *haft krzyżykowy* – tworzą go dwie nitki przecinające się pod kątem prostym (na planie kwadratu lub prostokąta); *haft liczony* – wyszycie ściśle związane ze strukturą tkaniny, wykonane różnymi ścięgami zgodnie z biegiem nitki tkaniny; *hafty maszynowe* – płaskie lub dziureczkowe wykonane maszynowo. Powszechnie zaczęto je wytwarzać po 1828 roku; *ścieg Janina* – wykonany jest zawsze od strony lewej ku prawej, nitkę prowadzi się zawsze poziomo. Zasada jest, że każde skrzyżowanie krzyżuje się z poprzednim, a we wzorze po linii prostej nabiera się na igłę zawsze jednakową liczbę. Regularne ścięgi dają efekt romboidalnej kratownicy, przy czym miejsca ścięgów są naprzemianległe [Piskorz-Branekova 2007: 10–11]; 4) różnych rodzajów żeńskiego obuwia, jak: *czerewiczki* – kobiece buty sznurowane, sięgające do kostek; *tufli* – kobiece pantofle na niewielkim obcasie zapinane na pasek; *postoły* (*łapcie*) – plecione obuwie z łyka najczęściej lipowego, niekiedy wierzbowego lub wiązowego, ocieplone w części pod wyściółką („podszywką”) [Piskorz-Branekova 2007: 13, 115]; 5) naturalnej i sztucznej biżuterii, jak: *korale prawdziwe* – walcowate lub okrągłe koraliki z koralu szlachetnego; *dętki* – korale szklane, puste w środku, lekkie, wielokolorowe, łatwo się tłukące [Piskorz-Branekova 2007: 12–13].

Odmienności charakteryzowanego tu, zarówno tradycyjnego, jak i szytego z tkanin samodziałowych, krojonego, zdobionego, kreowanego, wzorowanego na modzie miejskiej przełomu XIX i XX wieku, jakże rzadko eksponowanego, codziennego oraz świątecznego, regionalnego symbolu bielsko-hajnowskiego dziedzictwa materialnego dowodzą zatem zarówno pojedyncze nazwy i wielocłonowe, czasami dodatkowo definiowane, określenia współtworzących go denotatów reprezentowane przez miana: 1) różnych rodzajów ubrań tworzyw, jak: aksamit, pasy aksamitu, batyst, bawełna, jedwab, len, płótno, płótno bawełniane, fabryczne płótno bawełniane, płótno

samodziałowe, samodzielowe płótno, pasy płótna, tiul, tybet, wełna czesankowa owiec lub kóz tybetańskich, tkanina fabryczna, tkaniny lniane, samodział, tkanina samodziałowa, tkaniny samodziałowe, lniany samodział, sukno, tkaniny gładkie, samodziałowe sukno, wełna, wełniany samodział, samodział wełniany, wełniana nić, łyko, skóra, szkło; 2) różnych rodzajów nakryć głowy i ich komponentów, jak: chustka, płócienna chustka, chustka z grubszej wełny, chustka z samodziałowego sukna, płatok, chustka z samodziałowego płótna, płócienny płatok, płócienny płatok wiązany do tyłu na karku, chustki, chustki z tybetu, chustki tybetowe, chustki tybetowe wiązane pod brodą, płatok, chustka z samodziałowego sukna, chusty, chusty kraciaste, czepek, czerwony czepek, czepek z długimi wiązaniami, czepki starego typu, czepki szyte z czerwonego, fabrycznego płótna bawełnianego gładkiego, główka, główka w kształcie czapeczki, miękka główka, główka ściągana z tyłu tasiemką, główka ściągana z tyłu sznureczkiem, otok, otok czepka, półczepek, półczepki z batystu zdobionego haftem maszynowym, półczepki szyte z białego płótna, półczepki szyte z tiulu, kwiaty; 3) różnych rodzajów spódnic i ich elementów, jak: andarak, sajan, spódnica, spódnica, tradycyjne spódnice, spódnice starszego typu, spódnica z samodziału, spódnica z wełnianego samodziału, spódnica z samodziału wełnianego, gładka spódnica, kraciasta spódnica, spódnica ułożona w części górnej w drobne, ale gęste zakładki, spódnica z kraciastej tkaniny, spódnica w kratę czerwono-żółto-czarną na tle czerwonym, pasiasta spódnica, spódnica prążkowana na tle czerwonym, spódnica w ciemnych spokojnych kolorach, spódnice gładkie, spódnice z tkanin gładkich, spódnice z samodziałowych tkanin gładkich, spódnice z tkanin kraciastych, spódnica z tkanin samodziałowych kraciastych, spódnice kraciaste, spódnice z tkanin pasiastych, spódnice z tkanin samodziałowych pasiastych, spódnice prążkowane, spódnica wszyta w wąską oszewkę, spódnice o prostym przodzie i bokach, miejskie spódnice z niewielką turniurą, miejskie spódnice rozszerzane ku dołowi, kliny, oszewka, wąski pasek-oszewka, zakładki, niewielka turniura; 4) różnych rodzajów zapasek i ich detali, jak: zapaska, podpołnik, pudpołnik – zapaska świąteczna, zapaska świąteczna marszczona ku górze, zapaska marszczona u góry, zapaska rozszerzana ku dołowi, połka – zapaska codzienna połka, półka – zapaska wybitnie robocza, zapaska robocza w części górnej podwinięta, zapaska robocza ściągana i mocowana w pasie przeciągniętym przez obrębek sznurkiem, zapaski, zapaski wełniane, zapaski noszone do stroju codziennego, zapaski noszone do stroju świątecznego, późniejsze zapaski, zapaski szyte z gładkich cienkich tkanin wełnianych produkcji fabrycznej, dolny brzeg zapaski, gładki dolny brzeg zapaski, pasek, oszewka, wąski pasek-oszewka, oszewka ze specjalnie utkanego samodziałowego paska tkaniny, sznurek, przeciągnięty przez obrębek sznurek; 5) różnych rodzajów okryć wierzchnich, współtworzących je elementów i charakteryzującego

je kroju, jak: koszula, koszula z bufiastymi rękawami, bufiaste rękawy, koszula z rozcięciem na środku zapinana na małe guziczki, rozcięcie, umiejscowione centralnie rozcięcie, wzmocnione rozcięcie, głębokie rozcięcie, wzmocnione pasami płótna, część górna koszuli, część dolna koszuli, mankiety, rękawy przymarszczone i wszyte w mankiety, stójka, kołnierzyk-stójka, kownier, kowner, drobne szklane guziczki przyszyte na mankietach, drobne szklane guziczki przyszyte na mankietach oraz po lewej stronie rozcięcia koszuli i stójki, przód koszuli, plecy koszuli, rękawy koszuli, przyramki koszuli, kobiece koszule, koszule kobiece, krój przyramkowy soroczka – koszula o kroju przyramkowym, soroczki, soroczki o kroju przyramkowym, soroczki o bufiastych rękawach, soroczki wpuszczane pod spódnicę, soroczki wpuszczane pod zapaskę, kaftanik, ciemny kaftanik o miejskim kroju, kaftanik z cienkiej tkaniny fabrycznej, kożuch, kożuchy, kożuszki, kożuszki o kobiecym kroju i obcisłym stanie, kożuszki rozszerzające się na dole; 6) różnych rodzajów obuwia i jego detali, jak: buty sznurowane, trzewiczki, trzewiczki na obcasiku, sznurowane trzewiczki, sznurowane ciemne, trzewiczki na obcasiku, czerewiczki, sięgające do kostek buty sznurowane, pantofle, pantofle na niewielkim obcasie, pantofle zapinane na pasek, obcasik, niewielki obcas, pasek, łapcie postoły; 7) różnych odzieżowych akcesoriów, dodatków i współtworzących je elementów, jak: chusta naramienna w kolorowe kwiaty, jedwabny szal, jedwabny szal w kolorze kremowym; 8) różnych rodzajów haftów i wyszywanych nimi garderobianych części, jak: haft ręczny, batyst zdobiony haftem ręcznym, haft maszynowy, batyst zdobiony haftem maszynowym, hafty maszynowe, hafty wykonane maszynowo, hafty maszynowe płaskie, hafty maszynowe dziureczkowe, haft angielski, haft dziurkowy, haft dziureczkowy, haft utworzony z dziurek o różnym kształcie, fabryczny haft angielski, odszycie z pasa fabrycznego haftu angielskiego, dolny brzeg zapaski wykończony odszyciem z pasa haftu angielskiego, brzeg zapaski wykończony odszyciem z pasa fabrycznego haftu angielskiego, haft krzyżykowy, pasy czerwono-czarnego haftu krzyżkowego, szlak czerwono-czarnego haftu krzyżkowego, haft liczony, pasy czerwono-czarnego haftu liczonego, haft z wełnianej nici, kożuszki obszyte haftem z wełnianej nici, ścieg Janina, haft wykonany ściegiem Janina, przody kieszeni zdobione rzędami haftu wykonanego ściegiem Janina, rękawy zdobione rzędami haftu wykonanego ściegiem Janina, haftowana stójka, koszula z haftowaną stójką, kobiece koszule z haftowaną stójką, szeroki otok zdobiony haftem, dół otoku zdobiony haftem; 9) różnych rodzajów „kostiumowych” dekoracji, jak: pasmanteria, kolorowa pasmanteria, rzędy kolorowej pasmanterii, ozdobne naszycia z kolorowej pasmanterii, koronka, bawełniana koronka, biała bawełniana koronka, ozdobne naszycia z białej bawełnianej koronki, wiązania obszyte koronką, fabryczna koronka, zapaska obszywana fabryczną koronką, zapaska na dole obszyta fabryczną

koronką, szeroki otok zdobiony koronką, wąska fabryczna koronka, dół otoku zdobiony wąską fabryczną koronką, wąska koroneczka, odszycie z wąskiej koroneczki, tasiemka, zapaska na dole obszywana tasiemką, zapaska na dole obszyta tasiemką, szeroki otok zdobiony tasiemką, tiul, tiulowa tasiemka, dół otoku zdobiony tiulową tasiemką, pasek tiulu, zapaska obszywana na dole paskiem tiulu, zapaska na dole obszyta paskiem tiulu, wstążki, ozdobne naszycia z wstążek, naszycia z pasów aksamitu, zapaska obszyta paskiem tiulu, wiązania o brzegach gładkich, wiązania wykończone ząbkami, drobne drukowane wzory; 10) charakterystyczne zarówno dla różnych rodzajów naturalnej oraz sztucznej biżuterii, jak: bursztyny, korale, prawdziwe korale, korale prawdziwe, koraliki z koralu prawdziwego, okrągłe koraliki z koralu szlachetnego, walcowate koraliki z koralu szlachetnego, dęte szkło, korale z dętego szkła, szklane paciorki, barwne szklane paciorki, sznur barwnych szklanych paciorków, kilka sznurów barwnych szklanych paciorków, masy plastyczne, tanie koraliki z różnych mas plastycznych.

Lingwokulturologa-dialektologa wrażliwego nie tylko na bogactwo języka, lecz także na piękno tradycyjnych północnokresowych artefaktów zafrapują z pewnością, świadczące o interferencji kulturowo-językowej, „ocalone od zapomnienia” przez oboje autorów przybliżanych tu etnograficznych tekstów popularnonaukowych, czasami wariantywne, regionalne nazwy i nazwy o regionalnym brzmieniu oraz regionalnej proweniencji, jak:

czepiec / czapiec = składające się z otoku i główki nakrycie głowy męzatk; *płatok / kosynka* = pokryta drobnymi drukowanymi wzorami biała płócienna chustka; *andarak* = spadająca do pół łydki spódnica uszyta z kraciastej tkaniny samodziałowej o czerwonym tle; *sajan* = długa, sięgająca prawie do kostek, gładka, pasiasta lub kraciasta spódnica z wełnianego samodziału; *spódnicia* = spódnica z samodziału wełnianego ułożona w części górnej w drobne, ale gęste zakładki (zbory) i wszywa w wąską oszewkę, dołem podszyta pasem gładkiego samodziału w kolorze kontrastowym, którego wąski pasek był widoczny w prawej stronie; *półka / połka* = zapaska robocza z grubego ciemnego samodziału lnianego i (najczęściej w kolorze ciemnoszarym, ciemnobrązowym, niekiedy czarnym), zawsze długa (sięgająca do kostek), szeroka (przysłaniająca przód i głęboko boki spódnicy), w części górnej podwinięta, ściągana i mocowana w pasie przeciągniętym przez obrąbek sznurkiem; *połka* = zapaska codzienna; *połka / półka* = zapaska wybitnie robocza; *pudpołniki / podpołniki / pudpoliki* = zapaski noszone do stroju świątecznego i częściowo codziennego; *soroczki* = kobiece koszule noszone zarówno do stroju codziennego, jak i świątecznego; *oszewka* = pasek ze specjalnie utkanego samodziałowego paska tkaniny; *onuce / onuczki / onuczi* = kwadratowe lub prostokątne płaty najczęściej lnianego samodziału; *czerewiczk* = sięgające do kostek kobiece buty sznurowane; *tufli* = zapinane na pasek kobiece pantofle na niewielkim obcasie; *postoły / tapcie* = plecione obuwie z łyka najczęściej lipowego, niekiedy wierzbowego lub wiązowego, ocieplone w części pod wyściółką („podszywką”); *dętki* = puste szklane korale.

Będące inspiracją niniejszych rozważań etnograficzne opisy, wyróżniają się ponadto, oddziałującą na zmysły, werbalną wizualizacją charakteryzowanego stroju, współtworzących go części i ubraniowych dodatków. Ich językowymi wykładnikami są utrwalone w celowo przytaczanych cytatach: 1) chromatyczne nazwy barw, jak: biała bawełniana koronka, białe płótno, półczepki szyte z białego płótna, biała płócienna chustka, białe płótno bawełniane, guziczki białe, czerwony czepek, tło w kolorze czerwonym, wyraźne, czerwone tło, czerwone fabryczne płótno bawełniane gładkie, czepki szyte z czerwonego fabrycznego płótna bawełnianego gładkiego, krata czerwono-żółto-czarna, spódnica w kratę czerwono-żółto-czarną na tle czerwonym, spódnica prążkowana na tle czerwonym, spódnice prążkowane na tle czerwonym, czerwony wątek, tło czerwone, kraciasta tkanina samodziałowa o czerwonym tle, czerwono-czarny haft krzyżykowy, pas czerwono-czarnego haftu krzyżykowego, szlak czerwono-czarnego haftu krzyżykowego, pas czerwono-czarnego haftu liczonego, delikatne kraty granatowe na wyraźnym czerwonym tle, delikatne kraty żółte na wyraźnym czerwonym tle, delikatne kraty zielone na wyraźnym czerwonym tle, czarna osnowa, fabryczne płótno bawełniane w bardzo drobne, czarne wzory, ścieg Janina w kolorze brązowym, ścieg Janina w kolorze zielonym, ścieg Janina w kolorze żółtym, haft wykonany ściegiem Janina w kolorach najczęściej żółtym, zielonym i brązowym, jedwabny szal w kolorze kremowym, guziczki kremowe, guziczki granatowe, szary samodział, wyprawione na ciemnobrązowo skóry baranie, żółty wątek, skóra wyprawiana na żółto, chusty w ciemnych barwach, spódnice w ciemnych spokojnych kolorach, sznurowane ciemne trzewiczki na obcasiku, ciemny kaftanik, ciemny samodział lniany w kolorze ciemnoszarym, ciemny samodział lniany w kolorze ciemnobrązowym, ciemny samodział w kolorze czarnym, fabryczne barwne chustki tybetowe, barwne szklane paciorki, pasmo gładkiego samodziału w kolorze kontrastowym, osnowa i wątek w dwóch kontrastowych kolorach, kolorowa pasmanteria, rzędy kolorowej pasmanterii, pasmo gładkiego samodziału w kolorze kontrastowym, korale wielokolorowe, kolorowe kwiaty, chusta naramienna w kolorowe kwiaty chustki z tybetu w ostrych kolorach; 2) nacechowane przestrzennością nazwy figur, kształtów i wzorów, jak: motywy roślinne, zgeometryzowane motywy roślinne, esowato ułożona gałązka z kwiatami i listkami, chustki z tybetu z wyraźnym kontrastowym wzorem kwiatowym, większe kwiatki i bukieciki pośrodku chustek tybetowych, otok – prostokątny pasek tkaniny o jednostronnie zaokrąglonych końcach, romboidalna główka obszyta koronką, główka w kształcie czapeczki, kwadratowe kawałki płótna, prostokątne kawałki płótna, kawałki płótna zszywane wzdłuż linii prostych, onuce – kwadratowe płyty lnianego samodziału, onuce – prostokątne płyty lnianego samodziału, prostokątne płyty materiału, kształt trapezu zapasek płóciennych, dziurki o różnym kształcie, pionowe

zaszewki, samodziały kraciaste, tkaniny samodziałowe kraciaste, kraciasta tkanina samodziałowa o czerwonym tle, chusty kraciaste, spódnica kraciasta, spódnica z kraciastej tkaniny, spódnice z tkanin kraciastych, spódnice z tkanin samodziałowych kraciastych, spódnice kraciaste, tkaniny pasiaste, samodziały pasiaste, tkaniny samodziałowe pasiaste, pasiasta spódnica, spódnice z tkanin pasiastych, spódnice z tkanin samodziałowych pasiastych, spódnice prążkowane, kliny, okrągłe koraliki z koralu szlachetnego, walcowate koraliki z koralu szlachetnego; 3) miana sugerujące strukturalny „monolit” ubraniowych tkanin, jak: gładkie tkaniny, tkaniny gładkie, lekko się mieniające tkaniny gładkie, spódnice z tkanin gładkich, gładka spódnica, spódnice gładkie, zapaski szyte z gładkich cienkich tkanin wełnianych produkcji fabrycznej, gładki dolny brzeg zapaski, fabryczne płótno bawełniane gładkie, tkaniny samodziałowe gładkie; 4) nazwy wskazujące na szerokość, długość, wielkość, ilość, grubość, ciężar, jak: szeroki otok, dość szeroki otok, oszewka – wąski pasek, wąska oszewka, spódnica wszyta w wąską oszewkę, dół otoku zdobiony wąską fabryczną koronką, wąska koroneczka, cienkie płótno, samodział cienki, gładkie cienkie tkaniny wełniane produkcji fabrycznej, cienka tkanina fabryczna, chustka z grubszej wełny, grube chusty, duże, grube chusty, płótno grube, gruby samodział, szary gruby samodział, zapaska robocza z grubego ciemnego samodziału lnianego, grubsza wełna, drobne zakładki, drobne, ale gęste zakładki, szlak drobnych motywów wzdłuż wszystkich czterech boków, guziczki, drobne szklane guziczki, małe guziczki, sznureczek, 15 centymetrowa zakładka, późniejsze nieco węższe zapaski (około 80 cm), 210 cm obwód spódnicy, pas samodziału szerokości około 70 cm i długości około 98 cm, zapaski krojone z trzech klinów, zapaski płócienne krojone z jednego kawałka płótna, spódnice szyte z czterech szerokości tkaniny, trzy szerokości samodziału, szersze spódnice starszego typu, spódnica spadająca do pół łydki, długa, sięgająca prawie do kolan spódnica, obszerne kożuchy, kożuszki sięgające do połowy łydek, miejskie spódnice długie do kolan, długie wiązania, zapaska robocza szeroka, zapaska przysłaniająca przód i głęboko boki spódnicy, zapaska robocza długa, zapaska robocza sięgająca do kostek, buty sięgające do kostek, niewielka turniura, kaftanik z cienkiej tkaniny fabrycznej, ciemny kaftanik o miejskim kroju, dwa niewielkie różki, obcasik, niewielki obcas, pantofle na niewielkim obcasie, trzewiczki, koraliki z koralu szlachetnego, drobne drukowane wzory, kołnierzyk, korale lekkie.

Godne uwagi są też utrwalone w nich nacechowane aksjologicznie, wartościujące „dane językowe”, jak: obowiązkowe nakrycie głowy mężatki, dobrze wybielone płótno, dobrze wybielone płótno dobrej jakości, samodział cienki starannie bielony, płótno grubsze gorsze gatunkowo, delikatne kraty żółte na wyraźnym, czerwonym tle, pudpońnik – zapaska świąteczna, połka – zapaska codzienna, połka / półka – zapaska wybitnie robocza, zapaski noszone

do stroju codziennego, zapaski noszone do stroju świątecznego, oszewka – pasek ze specjalnie utkanego samodziałowego paska tkaniny, korale łatwo się tłukące, tanie koraliki z różnych mas plastycznych.

Do nielicznych należą natomiast zwroty i wyrażenia werbalizujące czynności wykonywane nad poszczególnymi detalami dawnego kobiecego stroju bielsko-hajnowskiego, jak: spódnice krojono z klinów, spódnice najczęściej szyte były z tkanin samodziałowych kraciastych, spódnice starszego typu szyto z czterech szerokości tkaniny, górną część koszuli szyto z cienkiego, dobrze wybielonego płótna dobrej jakości, spódnice szyto zgodnie z modą miejską, ubiory szyte z tkanin samodziałowych, krojone i zdobione według mody miejskiej, zakładki wszywano w wąski pasek, czepki szyte z czerwonego fabrycznego płótna bawełnianego gładkiego, kożuchy szyto ze skóry wyprawionej na żółto i obszywano haftem z wełnianej nici.

Powyższe ustalenia dowodzą, że dzięki wnikliwej lingwokulturologicznej lekturze dwóch dopełniających się współczesnych etnograficznych tekstów popularnonaukowych, a przede wszystkim dzięki współtworzącemu je językowi, który „stanowi integralną część systemu poznawczego człowieka” [Sławkowska 2013: 171], możliwa stała się rekonstrukcja jednego z mniej znanych, przez co unikatowych, północnokresowych regionalnych strojów kobiecych. Taka interdyscyplinarna ochrona owego tradycyjnego, również kresowego, dziedzictwa, w tym wpisujących się w nią strojów ludowych, stanowi bowiem odpowiedź na ponadczasowy apel Artura Hazeliusa, który w 1891 r. konstatował:

Podczas swojej podróży stałem się świadomy znikania [...] narodowych kostiumów, rękodzieł i artystycznej umiejętności dawnych generacji. To wrażenie i obojętność władz spowodowały, że uważam za obowiązek każdego prawego obywatela, aby zachować dla przyszłości wszystko, co może być zachowane z tych lub innych rzeczy [Szałygin 2005: 131].

References

- Górski Jarosław. 2013. *Bielszczanka*. Warszawa: De Agostini Polska Sp. z o. o.
- Karwicka Teresa. 1995. *Ubiory ludowe w Polsce*. Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Kolberg Oskar. 1977. *Przysłowia*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Masłowska Danuta, Masłowski Włodzimierz. 2003. *Przysłowia polskie i obce*. Warszawa: Świat Książki.
- Minksztym Joanna. 2010. A „...z jarmarku najpiękniejszych koralików sznur...” *Symbolika i funkcja biżuterii koralowej w polskiej kulturze ludowej i popularnej (XIX–XXI w.)* (78–85). W: *Koral, perła i inne wątki. Biżuteria w Polsce*. Red. K. Kluczajd. Toruń: Toruński Oddział Stowarzyszenia Historyków Sztuki.
- Piskorz-Branekova Elżbieta. 2006. *Polskie stroje ludowe cz. 1*. Warszawa: Sport i Turystyka – MUZA SA.

- Piskorz-Branekova Elżbieta. 2007. *Polskie stroje ludowe cz. 2*. Warszawa: Sport i Turystyka – MUZA SA.
- Piskorz-Branekova Elżbieta. 2008. *Biżuteria ludowa w Polsce*. Warszawa: Sport i Turystyka – MUZA SA.
- Sławkowa Ewa. 2013. *Tekst literacki. Propozycja „lektury językoznawczej”* (169–190). W: *Zielonogórskie seminaria językoznawcze 2011*. Red. M. Hawrysz, M. Uździcka. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego.
- Szałygin Jerzy. 2005. *Zabytki etnograficzne w Polsce i ich ochrona* (132–139). W: *O zabytkach. Opieka, ochrona, konserwacja*. Red. T. Rudkowski. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Towarzystwa Opieki nad Zabytkami.
- Węgorowska Katarzyna. 2019. *Od Gorgony do Kolberga. Rzecz lit(h)olingwistyczno-kulturologiczna o koralach / koralowcach w polszczyźnie*. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego.
- Węgorowska Katarzyna. 2023. *Wyróżniki dawnego męskiego stroju bielsko-hajnowskiego zwербalizowane w dwóch etnograficznych opracowaniach popularnonaukowych*. „Acta Albaruthenica” 23: 95–110.

STRESZCZENIE: Niniejszy artykuł to kontynuacja rozważań o lingwokulturologicznych wyróżnikach dawnego tradycyjnego stroju bielsko-hajnowskiego. Tym razem językowo-kulturologicznej refleksji poddane zostały komponenty dawnego żeńskiego ubioru z okolic Bielska Podlaskiego i Hajnówki. Ich rekonstrukcji dokonano na podstawie dwóch popularnonaukowych publikacji etnograficznych autorstwa Elżbiety Piskorz-Branekovej (2007) oraz Jarosława Górskiego (2013). Dzięki wnikliwej lekturze obu opracowań ustalono zwербalizowane w nich elementy współtworzące jeden z najbardziej „archaicznych i prostych”, a zarazem „eleganckich i swoistych w formie i charakterze” dawnych regionalnych „kostiumów”. Utrwalone w nich nazwy: 1) ozdób i nakryć głowy (*wstążki, kwiaty, chustki tybetowe*), 2) koszul (*soroczki*), 3) różnych rodzajów spódnic (*andarak, sajan*), 3) odmiennych rodzajów zapasek (*połka, pudpołnik*), 5) zimowych kozuchów, 6) obuwia i związanych z nim onuc (*postoły, tuflie*), 7) biżuterii (*korale prawdziwe, dętki*), 8) haftów i innych „kostiumowych” dekoracji (*ścieg Janina, tiulowa tasiemka*), dowodzą, że tradycyjne stroje ludowe są reprezentatywnymi denotatami poszczególnych regionalnych małych ojczyzn, których lokalne dziedzictwo językowe ocala od zapomnienia językowo-kulturową spuściznę narodu.

SŁOWA KLUCZOWE: kobiety strój bielsko-podlaski, etnografia, lingwokulturologia, zwербalizacja, nazewnictwo, interferencja kulturowo-językowa.

АНАТАЦЫЯ: Дадзены артыкул з’яўляецца працягам разгляду характэрных лінгвакультуралагічных рысаў традыцыйнага старога бэльска-гайнаўскага строю. Гэтым разам моўна-культуралагічныя разважанні прысвечаныя элементам даўняга жаночага адзення з ваколцаў Бельска Падляскага і Гайнаўкі. Яго рэканструкцыя праведзена на падставе дзвюх навукова-папулярных этнаграфічных публікацый Эльжбеты Піскаж-Браняковай (2007) і Яраслава Гурскага (2013). Дзякуючы ўважліваму прачытанню абодвух даследаванняў, устаноўлены вербалізаваныя ў іх элементы, якія ўтвараюць разам адзін з найбольш “архаічных і простых” і ў той жа час “элегантных і непаўторных паводле формы і характару” старых рэгіянальных “касцюмаў”. Замацаваныя ў іх назвы: 1) упрыгожаныя і галаўных убораў (*стужкі, кветкі, тыбецкія хусткі*); 2) кашуль (*сарочки*);

3) рознага кшталту спадніц (*андарак, саян*); 4) розных відаў фартухоў (*полка, падпольнік*); 5) зімовых кажухоў; 6) абутку і звязаных з ім ануч (*пасталы, туфлі*); 7) біжутэрыі (*каралі сапраўдныя, трубачкі*); 8) вышыўкі і іншых “касцюмных” упрыгожанняў (*шво Яніна, цюлева тасемка*) – даказваюць, што традыцыйныя народныя строі прадстаўленыя дэнататамі асобных “малых радзім”, мясцовая моўная спадчына якіх выратоўвае культурныя набыткі народа ад забыцця.

КЛЮЧАВЫЯ СЛОВЫ: жаночы бельска-падляскі строй, этнаграфія, лінгвакультуралогія, вербалізацыя, наменклатура, культурна-моўная інтэрферэнцыя.

Data przesłania artykułu: 10.05.2024

Data akceptacji artykułu: 24.08.2024

ABOUT THE AUTHOR / O AUTORZE

Katarzyna Węgorowska – Polska, Uniwersytet Zielonogórski, Pracownia Kultury i Dziedzictwa Ludowego; dr hab., prof. UZ; specjalność: językoznawstwo polskie; zainteresowania naukowe: polszczyzna i kultura Kresów Północno-Wschodnich, lit(h)olingwistyka (ambromimia, gemmonimia, gliptonimia, tezaurnimia), językowe wyróżniki prawdziwej oraz sztucznej biżuterii.

Adres: Pracownia Kultury i Dziedzictwa Ludowego, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Zielonogórski, al. Wojska Polskiego 69, 65-762 Zielona Góra, Polska.

Wybrane publikacje (2023–2024):

1. Węgorowska Katarzyna. 2023. Album *Wilno i Wileńszczyzna na przełomie wieków w fotografii Stanisława Filiberta Fleury (1858–1915)* inspiracją lingwokulturologicznych refleksji. „Bibliotekarz Podlaski” 3/2023: 55–85.
2. Węgorowska Katarzyna. 2023. *Kilka językowo-kulturologicznych uwag o perłach współtworzących sztuczną biżuterię*. „Białostockie Archiwum Językowe” 23: 257–284.
3. Węgorowska Katarzyna. 2023. *Kilka lit(h)olingwistycznych uwag o cechach minerałów, skał i kamieni zwerbalizowanych w MAŁYM SŁOWNIKU WYRAZÓW OBWYCH Michała Arcta z 1911 roku*. „Słowo. Studia językoznawcze” 14/2023: 270–281.